

MAREK BIAŁOKUR [HTTPS://ORCID.ORG/0000-0002-8475-033X](https://orcid.org/0000-0002-8475-033X)
MBIALOKUR@UNI.OPOLE.PLUniwersytet Opolski
Instytut Śląski w Opolu**KAROLINA BIEDKA** [HTTPS://ORCID.ORG/0000-0002-4836-3383](https://orcid.org/0000-0002-4836-3383)
KAROLINA.BIEDKA@UNI.OPOLE.PLUniwersytet Opolski
Instytut Śląski w Opolu**DARIUSZ GOŁĘBOWSKI** [HTTPS://ORCID.ORG/0000-0001-6064-4092](https://orcid.org/0000-0001-6064-4092)
D.GOL@INTERIA.PLInstytut Śląski w Opolu
Publiczne Liceum Ogólnokształcące nr V w Opolu

Wincenty Witos we współczesnej przestrzeni publicznej

Wincenty Witos in current public space

Streszczenie: W 2024 r. przypada 150. rocznica urodzin Wincentego Witosa, co zostało uhonorowane przez Sejm i Senat RP ogłoszeniem tego roku Rokiem Wincentego Witosa. Takie inicjatywy są kluczowe w kształtowaniu pamięci historycznej, wpasowując się w nurt tzw. *public history*, czyli historii w przestrzeni publicznej. *Public history*, zdefiniowana przez prof. Joannę Wojdon, powstała w latach 70. XX w. w USA jako „historia dla ludzi, przez ludzi, z ludźmi i o ludziach”. Współczesna historia w przestrzeni publicznej obejmuje różnorodne formy, takie jak muzea, pomniki, murale, monety okolicznościowe, znaczki pocztowe oraz filmy. Muzea, takie jak Muzeum Wincentego Witosa w Wierzchosławicach, odgrywają kluczową rolę w zachowaniu pamięci o Witosie. Pomniki i murale w różnych miastach Polski, a także za granicą, podkreślają jego znaczenie w historii. Monety okolicznościowe i znaczki pocztowe również przyczyniają

się do popularyzacji jego postaci. Filmy i seriale telewizyjne prezentują Witosą w różnych kontekstach historycznych. Wincenty Witos jest także patronem wielu szkół i ulic w Polsce, co świadczy o jego trwałej obecności w przestrzeni publicznej.

Słowa kluczowe: Wincenty Witos, ruch ludowy, historia publiczna, pomniki, muzea, rocznice, upamiętnienie

Summary: The year 2024 marks the 150th anniversary of Wincenty Witos' birth, commemorated by the Polish Parliament declaring it the Year of Wincenty Witos. Such initiatives are crucial for shaping historical memory, fitting into the concept of public history, which emerged in the 1970s in the USA as "history for the people, by the people, with the people, and about the people." Contemporary public history encompasses various forms like museums, monuments, murals, commemorative coins, postage stamps, and films. Museums, such as the Wincenty Witos Museum in Wierchosławice, play a vital role in preserving his legacy. Monuments and murals in various Polish cities, and even abroad, highlight his historical significance. Commemorative coins and postage stamps also contribute to popularizing his figure. Films and TV series depict Witos in different historical contexts. Wincenty Witos is also the patron of many schools and streets in Poland, reflecting his lasting presence in the public space.

Keywords: Wincenty Witos, people's movement, public history, monuments, museums, anniversary, commemoration

Przypadająca w 2024 r. 150. rocznica urodzin Wincentego Witosy stała się okazją do uhonorowania przez Sejm i Senat RP tego zasłużonego polityka, trzykrotnego premiera Drugiej Rzeczypospolitej oraz przywódcy polskiego ruchu ludowego, poprzez ogłoszenie bieżącego roku Rokiem Wincentego Witosy¹. Tego typu działania stanowią istotny element kształtowania pamięci historycznej społeczeństwa², wpisując się równocześnie w bardzo ważny nurt tzw. *public history*, czyli historii w przestrzeni publicznej. Jak stwierdziła badaczka tego zjawiska, prof. Joanna Wojdon, pojęcie *public history* narodziło się w latach 70. XX wieku w Stanach Zjednoczonych, gdzie tłumaczono je jako historię „dla ludzi, przez ludzi, z ludźmi i o ludziach [...] i przeciwstawiano ją historii akademickiej, zamykającej się coraz bardziej we własnym świecie

1 *Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 lipca 2023 r. w sprawie ustanowienia roku 2024 Rokiem Wincentego Witosy*. Dostępny w Internecie: https://orka.sejm.gov.pl/proc9.nsf/uchwaly/3202_u.htm; *Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 września 2023 r. o ustanowieniu roku 2024 Rokiem Wincentego Witosy*. Dostępny w Internecie: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/mp-monitor-polski/ustanowienie-roku-2024-rokiem-wincentego-witosa-21873307> [dostęp: 10 lipca 2024].

2 Szerzej na ten temat zob.: R. Stobiecki, *Pamięć historyczna*, [w:] *Historia w przestrzeni publicznej*, red. J. Wojdon, Warszawa 2018, s. 29–37.

naukowych ustaleń³. Historia w przestrzeni publicznej odnosi się więc do wszelkich działań służących poznaniu i popularyzacji wydarzeń, zjawisk, a nade wszystko postaci związanych z konkretnymi faktami z przeszłości, przy wykorzystaniu środków nie zawsze kojarzonych z tradycyjnymi nośnikami przekazu naukowego. Można bowiem do nich zaliczyć nawet gry planszowe i komputerowe, memy internetowe, czy też tzw. odzież patriotyczną. Przyjrzyjmy się zatem, jakie miejsce we współczesnej polskiej przestrzeni publicznej zajmuje bohater niniejszego opracowania.

Muzea

Naszą wędrowkę rozpoczniemy od miejsca, które z politykiem wiąże się w sposób najbardziej bezpośredni, a więc od istniejącego od 1971 r. Muzeum Wincentego Witosa w Wierzchosławicach. Zostało ono utworzone w zabudowaniach gospodarstwa rodzinnego przysięgłego premiera oraz w domu, który on sam wybudował w latach 1905–1914. Jak możemy przeczytać na stronie Towarzystwa Przyjaciół Muzeum Wincentego Witosa w Wierzchosławicach, w tzw. starym domu „zgromadzono szereg przedmiotów i urządzeń gospodarczych używanych na wsi za życia Witosa, które świadczą o poziomie kultury umysłowej i pomysłowości gospodarskiej wierzchosławickich chłopów⁴. Oddalona o około 500 m tzw. nowa zagroda to miejsce, w którym Witos spędził dorosłe życie i które w dobie procesu brzeskiego przepisał swej jedynej córce, Julii Masiowej. Na tę część Muzeum składają się dom, stajnia, dwie stodoły oraz budynek piwnicy. W domu Witosa można zobaczyć oryginalnie zachowany gabinet premiera z autentycznym umeblowaniem oraz ocalałymi dokumentami, pamiętkami i rzeczami osobistymi. Na szczególną uwagę zasługują paszport dyplomatyczny, legitymacja poselska, okupacyjna kennkarta oraz rękopis wstępu do pamiętników. W domu zachowano również oryginalny pokój córki Witosa według stanu z lat 30. XX w. oraz wyposażenie codzienne kuchni.

Również tzw. duża stodoła utrzymała swój pierwotny wygląd i dzisiaj służy ekspozycji narzędzi rolniczych, wykorzystywanych przez Witosa i jego bliskich podczas prac polowych. W budynku dawnej stajni umieszczono z kolei wystawę fotografii i obrazów przedstawiających życie i działalność naszego bohatera, zaś w tzw. małej stodole zgromadzone zostały sztandary z różnych okresów działalności polskiego ruchu ludowego, poczynając od sztandaru Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast”. Pod opieką Muzeum znajduje się również miejsce ostatniego spoczynku Wincentego Witosa, a więc rodzinna Kaplica na cmentarzu w Wierzchosławicach, wybudowana

3 J. Wojdon, *Czym jest public history?*, [w:] *ibidem*, s. 11.

4 *Muzeum Wincentego Witosa*. Dostępny w Internecie: <https://www.tpmw.pl/index.php?t=muzeum> [dostęp: 10 lipca 2024].

podczas II wojny światowej, w której umieszczono zbiór szarf z wieńców pogrzebowych zachowanych po ceremonii pochówku premiera w listopadzie 1945 r.⁵

Jak widać, Muzeum odgrywa szczególną rolę w procesie utrwalania pamięci o życiu i dokonaniach Wincentego Witosa, a działające u boku instytucji Towarzystwo Przyjaciół wspomaga tę aktywność poprzez organizację różnego rodzaju przedsięwzięć – wystaw, promocji książek czy uroczystości okolicznościowych, ale także poprzez wydawanie własnego periodyku pt. „Piast z zagrody Wincentego Witosa”, dostępnego w formacie pdf na stronie Towarzystwa⁶.

Pisząc o obecności bohatera niniejszego szkicu we współczesnej przestrzeni publicznej, nie można nie wspomnieć również o działalności Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, które w swych zbiorach posiada zarówno rękopiśmienne pamiętki po Wincentym Witosie, jak i poświęcone mu obrazy, grafiki, karykatury, czy też dzieła sztuki medalierskiej. Wśród pamiętek bezpośrednio związanych z Witosem wymienić należy przede wszystkim bogatą korespondencję premiera z lat 1923–1924 oraz listy ze słowami solidarności i poparcia, kierowane do niego przez działaczy ludowych w okresie procesu brzeskiego⁷.

Pomniki

Przed wieloma laty kard. Stefan Wyszyński pięknie i trafnie stwierdził: „Gdy gaśnie pamięć ludzka, dalej mówią kamienie”⁸. Pomniki są tym szczególnym rodzajem kamieni, które w przestrzeni publicznej mają za zadanie utrwalac pamięć o ludziach i wydarzeniach, ale także kształtować poczucie wspólnoty oraz dumy narodowej⁹. Wincenty Witos na tę formę upamiętnienia czekał dość długo, bowiem jeden z pierwszych pomników przywódcy polskiego ruchu ludowego i trzykrotnego premiera przedwojennej Polski stanął dopiero w 1982 r. w Legnicy. Jego autorem był Zbigniew Frączkiewicz, a sama rzeźba przez wiele lat znajdowała się na terenie Zespołu Szkół

5 Ibidem.

6 *Biuletyn Piast*. Dostępny w Internecie: <https://www.tpmw.pl/index.php?t=piast> [dostęp: 11 lipca 2024].

7 *Zbiory*. Dostępny w Internecie: <https://mhprl.pl/zbiory/> [dostęp: 15 lipca 2024].

8 S. Wyszyński, *Kamienie wołać będą*, Warszawa 1984, s. 13.

9 Szerzej zob.: A. Gębczyńska-Janowicz, *Polskie założenia pomnikowe. Rola architektury w tworzeniu miejsc pamięci od połowy XX wieku*, Warszawa 2010; E. Lang, *Rola pomników w mieście na przykładzie Krakowa – przyczynek do rozważań na temat dziejów krakowskich pomników*, „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa” 2023, t. 41, s. 139–156; B. Ciarkowski, *Czy potrzebujemy pomników?*. Dostępny w Internecie: <https://www.architekturaibiznes.pl/czy-potrzebujemy-pomnikow,5311.html> [dostęp: 15 lipca 2024].

Rolniczych przy ul. Jaworzyńskiej, której polityk patronował. Lokalizację pomnika zmieniono w 2019 r., przenosząc go na skwer u zbiegu ulic Skarbka i Szkolnej¹⁰.

W 1984 r. ustawiono również popiersie Witosy (autorstwa Witolda Marciniaka) w Parku Ludowym jego imienia w Bydgoszczy¹¹, a rok później w Jabłonnej upamiętniono w taki sam sposób 40. rocznicę śmierci byłego premiera¹². Jeden z największych i chyba najsłynniejszy dziś pomnik przywódcy ludowców odsłonięto jednak w 1985 r. na Placu Trzech Krzyży w Warszawie. Autorem monumentu był wybitny polski rzeźbiarz, wieloletni rektor krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych, prof. Marian Konieczny. Wykonany z brązu pomnik ma sześć metrów wysokości i przedstawia Witosę trzymającego w jednej ręce kapelusz, w drugiej zaś książkę. Na przedniej ścianie granitowego cokołu wykuto jego słowa: „a Polska winna trwać wiecznie”, na tylnej znalazł się napis: „Wielkiemu synowi polskiej wsi – Naród”¹³.

Na początku lat 80. XX w. pomysł tej formy upamiętnienia Wincentego Witosy narodził się również wśród tarnowskich działaczy ludowych. Kilkuletnie zabiegi, połączone ze zbiórką funduszy, zostały zwieńczone sukcesem w 1988 r. Odsłonięto wówczas na Placu Drzewnym w Tarnowie sześciometrowy pomnik z brązu, przedstawiający Witosę w pozycji trybuna, z wysuniętą do przodu prawą ręką. Na cokole umieszczono słowa premiera: „Największym dobrem jest wolna Ojczyzna”. Autorem rzeźby był doc. Józef Potępa z Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, a twórcami postumentu i adaptacji przestrzennej otoczenia arch. Julian Klimek i inż. Inga Kłossowicz. W uroczystym odsłonięciu pomnika uczestniczyli między innymi Joanna Steindel oraz Wincenty Stawarz, wnuczka i wnuk Witosy¹⁴.

Warszawa, Tarnów i Legnica to oczywiście nie jedyne miasta, w których możemy dziś oglądać pomniki lub obeliski poświęcone bohaterowi niniejszego opracowania. W latach 90. XX w. powstały one między innymi w Węgrach (woj. dolnośląskie)¹⁵

10 *Pomnik Wincentego Witosy*. Dostępny w Internecie: https://polska-org.pl/9659053,Legnica,Pomnik_Wincentego_Witosa.html [dostęp: 15 lipca 2024].

11 *Park im. W. Witosy*. Dostępny w Internecie: <https://visitbydgoszcz.pl/pl/miejsca/89-parki-i-pomniki-przyrody/542-park-im-w-witosa> [dostęp: 15 lipca 2024].

12 *Jabłonna (powiat legionowski)*. Dostępny w Internecie: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Jab%C5%82onna_\(powiat_legionowski\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Jab%C5%82onna_(powiat_legionowski)) [dostęp: 15 lipca 2024].

13 *Pomnik Wincentego Witosy*. Dostępny w Internecie: https://polska-org.pl/9393867,Warszawa,Pomnik_Wincentego_Witosa.html [dostęp: 15 lipca 2024].

14 *Pomnik Wincentego Witosy*. Dostępny w Internecie: <https://www.mmtarnow.com/2012/11/pomnik-wincentego-witosa.html>; *Pomnik Wincentego Witosy*. Dostępny w Internecie: https://fotopolska.eu/Tarnow/b105306,Pomnik_Wincentego_Witosa.html [dostęp: 15 lipca 2024].

15 *Pomnik Wincentego Witosy*. Dostępny w Internecie: https://polska-org.pl/509892,Wegry,Pomnik_Wincentego_Witosa.html [dostęp: 15 lipca 2024].

oraz Rakszawie (gmina Łañcut), w której podczas chłopskich protestów na początku lat 30. XX w. Witos przemawiał do 40 tys. zgromadzonych. Autorką pomnika odsłoniętego w 1998 r. w Rakszawie była Anna Pazdańska, uczennica prof. Mariana Koniecznego¹⁶. Podobną formę upamiętnienia Wincentego Witosia podjęto również w Piotrkowie Trybunalskim, w którym popiersie przywódcy ludowców odsłonięto w 2015 r. na skwerze u zbiegu ulic Próchnika i Piłsudskiego. Projektantem pomnika był Jan Broszkowski, a autorem wykonanego z piaskowca popiersia artysta rzeźbiarz Piotr Świątkowski¹⁷.

Wśród tego typu inicjatyw wymienić można także decyzję o umieszczeniu popiersia Wincentego Witosia w tzw. galerii Wielkich Polaków w Parku Jordana w Krakowie. Uroczystość miała miejsce w 2018 r. i wpisywała się w obchody stulecia odzyskania przez Polskę niepodległości. Pomnik ten jest jednym z sześciu wówczas odsłoniętych, bowiem oprócz Wincentego Witosia uhonorowano w ten sposób również Romana Dmowskiego, Wojciecha Korfatego, Ignacego Daszyńskiego oraz generałów Józefa Hallera i Kazimierza Sosnkowskiego¹⁸.

Również w Kielcach setna rocznica odzyskania przez Polskę niepodległości stała się okazją do podjęcia starań o stosowne upamiętnienie postaci Wincentego Witosia. W skład powołanej w tym celu komisji konkursowej weszli m.in.: prof. Stefan Pastuszka, historyk ruchu ludowego, Jerzy Mazurek z Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie oraz prawnuk Witosia, Marek Steindel. Autorem zwycięskiego projektu został kielecki rzeźbiarz, absolwent ASP w Krakowie, Michał Pronobis. Pomnik odsłonięto w 2018 r. w centrum miasta, u zbiegu al. IX Wieków Kielc i ul. Bodzentyńskiej. Monument ma cztery metry wysokości i przedstawia stojącego Witosia z kapeluszem w dłoni oraz płaszczem zarzuconym na ramiona¹⁹.

Okragłe rocznice odzyskania przez Polskę niepodległości oraz bitwy warszawskiej, podczas której Witos pełnił funkcję premiera Rządu Obrony Narodowej, stanowiły okazję do upamiętnienia postaci tego ważnego polityka także w innych polskich

16 *Pomnik Wincentego Witosia w Rakszawie*. Dostępny w Internecie: <http://www.polskainiezwykla.pl/web/place/29802,rakszawa-pomnik-wincentego-witosa-w-rakszawie.html> [dostęp: 15 lipca 2024].

17 *Witos stanął na skwerze w Piotrkowie*. Dostępny w Internecie: <https://epiotrkow.pl/news/Witos-stanal-na-skwerze-w-Piotrkowie,23556> [dostęp: 15 lipca 2024].

18 *W Parku Jordana w Krakowie stanie sześć kolejnych pomników*. Dostępny w Internecie: <https://dzieje.pl/aktualnosci/w-parku-jordana-w-krakowie-stanie-szesc-kolejnych-pomnikow>; *W Krakowie odsłonięto popiersia sześciu Ojców Niepodległości*. Dostępny w Internecie: <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/aktualnosci/60991,Odsloniecie-pomnikow-Ojcow-Niepodleglosci-Krakow-10-listopada.html> [dostęp: 15 lipca 2024].

19 *W centrum Kielc odsłonięto pomnik Wincentego Witosia*. Dostępny w Internecie: <https://dzieje.pl/aktualnosci/w-centrum-kielc-odslonieto-pomnik-wincentego-witosa> [dostęp: 15 lipca 2024].

miastach – Pułtusku²⁰, Łowiczu²¹ czy Kazimierzy Wielkiej, w której popiersie Witosy wykonał wspomniany już wyżej kielecki artysta, Michał Pronobis²². W Błaszczkach (woj. łódzkie) w 2018 r. parkowi miejskiemu nadano imię Wincentego Witosy, a pięć lat później w miejscowości uroczyście odsłonięto jego pomnik²³. Również w 2023 r. odsłonięto pomnik Witosy w Kraśniku. Jego autorem był urodzony w tym mieście, ale działający w Krakowie artysta, Andrzej Krawczak²⁴.

Naszą niepełną zapewne listę pomnikowych form upamiętnienia Wincentego Witosy zamkniemy dwoma przykładami nieco mniej typowymi. Pierwszym będzie odsłonięty w 1996 r. w podwarszawskim Radzyminie obelisk upamiętniający wizytę Wincentego Witosy jako premiera Rządu Obrony Narodowej, na pierwszej linii frontu wążącej się wówczas wojny polsko-bolszewickiej. Do owej szczególnej wizyty doszło 14 VIII 1920 r., a więc w przededniu zwycięstwa wojsk polskich w bitwie warszawskiej²⁵. Drugi pomnik zaskakuje swoją lokalizacją, bowiem znajduje się nie w Polsce, a w czeskiej wsi Hrádek (Gródek). To tam przez pewien czas przebywał Witos, gdy po procesie brzeskim znalazł się na emigracji w ówczesnej Czechosłowacji. Obelisk z wizerunkiem premiera został odsłonięty w 2003 r., a więc: „W 70. rocznicę jego przybycia na emigracyjną tułaczkę”. Taka informacja została na nim zamieszczona, a towarzyszą jej teksty w językach polskim i czeskim:

Na tej ziemi w latach 1933–1939
przebywał na emigracji politycznej

20 *Pomnik Witosy w Pułtusku odsłonięty*. Dostępny w Internecie: <https://pultusk.biz/artykuly/kultura-i-rozrywka/s,pomnik-witosy-w-pultusku-odsloniety,1,1470.html> [dostęp: 15 lipca 2024].

21 *Pomnik Wincentego Witosy odsłonięto w Łowiczu*. Dostępny w Internecie: <https://dzieje.pl/wiadomosci/pomnik-wincentego-witosy-odslonieto-w-lowiczu> [dostęp: 15 lipca 2024].

22 *W Kazimierzy odsłonięto pomnik Witosy. Ma być wyrazem solidarności wiejskiej*. Dostępny w Internecie: <https://radiokielce.pl/616329/post-70895/> [dostęp: 15 lipca 2024].

23 *Uroczyste odsłonięcie pomnika Wincentego Witosy w Błaszczkach*. Dostępny w Internecie: https://blaszki.pl/aktualnosc-871-uroczyste_odsloniecie_pomnika.html; *Pomnik Wincentego Witosy stanął w Błaszczkach. Odsłonięcie 18 czerwca!*. Dostępny w Internecie: <https://sieradz.naszemiasto.pl/pomnik-wincentego-witosy-stanal-w-blaszkach-odslonienie-18/ar/c1-9351493> [dostęp: 15 lipca 2024].

24 *W Kraśniku odsłonięto pomnik Wincentego Witosy*. Dostępny w Internecie: <https://radio.lublin.pl/2023/09/w-krasniku-odslonieto-pomnik-wincentego-witosy-zdjecia/>; *Kraśnik: Miejsce na popiersie Wincentego Witosy jest. Decyzja w rękach radnych*. Dostępny w Internecie: <https://www.dziennikwschodni.pl/krasnik/miejsce-jest-czas-na-decyzje,n,1000302910.html> [dostęp: 15 lipca 2024].

25 *Wizyta premiera II RP w Radzyminie 1920 r.* Dostępny w Internecie: <https://www.forum.tradytor.pl/viewtopic.php?t=4024> [dostęp: 15 lipca 2024].

przywódca polskiego ruchu ludowego
 premier Rzeczypospolitej Polskiej
 Wincenty Witos
 1920, 1923, 1926²⁶

W létech 1933–1939 se zdrzovaly
 tomtó kraji na politické emigraci
 vudce polského lidového hnutí,
 predseda polske vlády v létech
 Wincenty Witos
 1920, 1923, 1926

Murale

Murale to stosunkowo nowa forma upamiętniania postaci i wydarzeń historycznych, której niewątpliwym plusem jest oddziaływanie na dość szerokie grono odbiorców. Specyfika tego rodzaju twórczości nie pozwala jednak na wzbogacanie przekazu nazbyt rozbudowanymi treściami merytorycznymi, idea murali ogranicza się więc w dużym stopniu do sfery symboliki. Na przestrzeni ostatnich lat również Wincenty Witos stał się bohaterem tego typu dzieł *street artu*. Między innymi w Opolu w 2017 r., w ramach przygotowań do obchodów stulecia polskiej niepodległości, na gmachu Urzędu Wojewódzkiego przy ul. Piastowskiej odsłonięto patriotyczną elewację, której autorem był dr Bartłomiej Trzos oraz studenci Instytutu Sztuki Uniwersytetu Opolskiego. Mural ma formę taśmy filmowej, w klatkach której umieszczono portrety postaci zasłużonych w działaniach na rzecz odzyskania niepodległości, wśród nich Wincentego Witosa, ale także działaczy polskich związanych ze Śląskiem Opolskim – Alfonsa Zgrzebnioka, Bronisława Koraszewskiego i Norberta Bończyka²⁷.

Stulecie odzyskania przez Polskę niepodległości stało się także pretekstem do stworzenia imponującego muralu na bocznej ścianie bloku przy ul. Zwierzynieckiej w Białymstoku. Dzieło, którego autorem był Jarosław Fabiś, przedstawia sześciu Ojców niepodległości – Józefa Piłsudskiego, Romana Dmowskiego, Ignacego Jana

²⁶ Hradek – Wincenty Witos. Dostępny w Internecie: <https://eksploratorzy.com.pl/viewtopic.php?f=344&t=35820>; Uroczystość 150-lecia urodzin Wincentego Witosa w Gródku: <https://zwrot.cz/2024/01/uroczystosc-150-lecia-urodzin-wincentego-witosa-w-grodku-to-tutaj-witos-przez-jakis-czas-mieszkal/> [dostęp: 15 lipca 2024]. Wystawiony w 2003 r. obelisk został zniszczony – ukradziono tablice pamiątkowe. Ponowne jego odsłonięcie nastąpiło 14 IX 2013 r. Zob.: *Zniszczony obelisk Wincentego Witosa zostanie odtworzony*. Dostępny w Internecie: <http://grobla.net/news.php?readmore=1574> [dostęp: 15 lipca 2024].

²⁷ *Opole uczciło niepodległą murałem*. Dostępny w Internecie: <https://niepodlegla.gov.pl/aktualnosci/opole-uczciło-niepodległa-murałem/> [dostęp: 16 lipca 2024].

Paderewskiego, Wojciecha Korfantego, Ignacego Daszyńskiego oraz bohatera niniejszego opracowania, Wincentego Witosa. Ci zasłużeni Polacy zaprezentowani zostali jednak w sposób dość nietypowy, mający łączyć historię ze współczesnością. Wszystkich bowiem przedstawiono w odcieniach sepii, koloru charakterystycznego dla dawnych fotografii, jednak ujęci zostali w pozycji znanej przede wszystkim z obserwacji młodego pokolenia, a więc podczas pozowania do tzw. selfie. Mural zajmuje powierzchnię 170 m² – powstał z inicjatywy białostockiego oddziału Instytutu Pamięi Narodowej²⁸.

Także rodzinna miejscowość Witosa, Wierzchosławice, od 2019 r. może pochwalić się muralem, który zdobi ścianę Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego. Jego autorem jest Ryszard Paprocki, który tłumacząc ideę dzieła, powiedział między innymi: „Centralną postacią muralu jest sam Witos, a postać stojąca za nim to personifikacja Polski – «Polonia», która spogląda na mapę naszego kraju z zaznaczonymi bitwami wojny z bolszewikami. Polonia zawsze wspierała mężów stanu walczących o niepodległość, dodawała im siły i otuchy w walce”²⁹.

Opisane wyżej murale stanowią jedynie niewielki przykład tego, jak współczesna sztuka z nurtu *street artu* może przyczyniać się do kształtowania i utrwalania społecznej pamięci historycznej, skutecznie i wartościowo wpisując się przy tym w szeroko rozumianą przestrzeń miejską/publiczną.

Monety okolicznościowe

Ciekawą i cenną formą upamiętniania ważnych postaci i wydarzeń historycznych są także monety okolicznościowe emitowane przez Narodowy Bank Polski. Taka forma popularyzacji historii w ciągu ostatnich lat bardzo zyskała na znaczeniu, dzięki czemu rokrocznie wydawanych jest w Polsce co najmniej kilkanaście złotych, srebrnych i obiegowych monet okolicznościowych³⁰. Bohaterem kilku z nich stał się również Wincenty Witos, któremu pierwszą monetę (o nominale 100 zł) poświęcono w 1984 r. Została ona wykonana z miedzioniklu i na rewersie przedstawia twarz premiera, zaś wokół rantu umieszczono napis zawierający jego imię i nazwisko oraz lata

28 *Ojcowie niepodległości na wspólnym selfie – w Białymstoku powstał nowy mural*. Dostępny w Internecie: <https://www.radio.bialystok.pl/wiadomosci/index/id/160420> [dostęp: 16 lipca 2024].

29 *Mural na cześć Wincentego Witosa*. Dostępny w Internecie: <https://www.malopolska.pl/aktualnosci/samorzad/odlonieto-mural-na-czesc-wincentego-witosa> [dostęp: 16 lipca 2024].

30 Na stronie NBP katalog monet okolicznościowych wyemitowanych od 1995 roku obejmuje 520 pozycji. Zob.: *Monety okolicznościowe (525). Katalog*. Dostępny w Internecie: <https://nbp.pl/banknoty-i-monety/monety-okolicznosciowe/katalog/> [dostęp: 17 lipca 2024].

życia (1874–1945). Moneta ma średnicę 29,5 mm, wagę 10,80 g, a wyemitowano ją w niebagatelnym nakładzie ponad 1,5 mln sztuk³¹.

Kolejna moneta okolicznościowa, tym razem srebrna o stemplu lustrzanym, wyemitowana została w 1995 r. i ma nominal 10 zł. Na rewersie podpisanemu portretowi Witoso towarzyszą kłosa żyta oraz czterolistna koniczyna, zaś wokół rantu umieszczony został napis: 100-LECIE ZORGANIZOWANEGO RUCHU LUDOWEGO. Moneta ma średnicę 32 mm, wagę 16,5 g, a wykonana została ze srebra próby Ag 925 w nakładzie 20 tys. egzemplarzy³².

Po raz ostatni Wincenty Witos upamiętniony został przez NBP w 2020 r., kiedy to wyemitowane zostały poświęcone mu monety z serii *Stulecie odzyskania przez Polskę niepodległości*. Moneta złota o nominale 100 zł wybita została stemplem lustrzanym i przedstawia na rewersie podpisany wizerunek polityka. Wykonana została ze złota próby Au 900, ma średnicę 21 mm oraz wagę 8 g. Nakład monety liczy do 1200 egzemplarzy. Równoległe ze złotą wyemitowana została prostokątna moneta srebrna, na rewersie której przedstawiony został portret Witoso zaprojektowany w oparciu o zdjęcie premiera zacerpnięte z zasobów Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Przy lewej krawędzi monety umieszczono napis: STULECIE ODZYSKANIA PRZEZ POLSKĘ NIEPODLEGŁOŚCI. Została ona wykonana przy użyciu stempla lustrzanego ze srebra próby Ag 925, ma wymiary 32 x 22,4 mm i waży 14,14 g, a jej nakład liczy do 11 tys. egzemplarzy. Projektantką obu monet, złotej i srebrnej, była Dobrochna Surajewska³³.

Znaczki i karty pocztowe

W dobie gasnącej tradycyjnej epistolografii, wypieranej przez wszechobecną komunikację elektroniczną, znaczki i karty pocztowe nie są już dziś tak powszechnie wykorzystywane jak jeszcze kilkanaście czy kilkadziesiąt lat temu. Nie zmienia to jednak faktu, że są one wciąż obecne w przestrzeni publicznej i tym samym mogą stanowić i stanowią element wykorzystywany w popularyzacji wiedzy o wydarzeniach i postaciach historycznych.

Pierwszy znaczek upamiętniający Wincentego Witoso ukazał się w 1946 r., a więc wkrótce po jego śmierci. Był o nominale 5+10 zł, a poświęcony został pięćdziesięcioleciu ruchu ludowego. Znaczek przedstawiał sylwetki czterech działaczy

31 *Moneta 100 zł Wincenty Witos 1984 r.* Dostępny w Internecie: <https://coin24.pl/moneta-100-zl-wincenty-witos-1984-r> [dostęp: 17 lipca 2024].

32 *Wincenty Witos – 100-lecie zorganizowanego ruchu ludowego.* Dostępny w Internecie: <https://nbp.pl/banknoty-i-monety/monety-okolicznosciowe/katalog/> [dostęp: 17 lipca 2024].

33 *Stulecie odzyskania przez Polskę niepodległości – Wincenty Witos.* Dostępny w Internecie: <https://nbp.pl/banknoty-i-monety/monety-okolicznosciowe/katalog/>; https://nbp.pl/wp-content/uploads/2022/11/2020_19___witos_pl.pdf [dostęp: 17 lipca 2024].

chłopskich – ks. Stanisława Stojałowskiego, Jakuba Bojko, Jana Stapińskiego oraz bohatera naszych rozważań. Portretem towarzyszyły podpisy oraz daty życia, ale także tarcze herbowe z orłem bez korony i czterolistną koniczyną – symbolem ruchu ludowego. Projektantem znaczka był Stefan Żechowski, a wyemitowany on został w trzech wersjach kolorystycznych w nakładzie ponad 160 tys. sztuk. Znaczek ten pozostawał w obiegu jedynie do 1948 r.³⁴

Na kolejny znaczek z wizerunkiem Witosa trzeba było poczekać do 1984 r. Wówczas to nakładem Poczty Polskiej rozpoczęto emisję serii *Przywódcy ruchu ludowego*. Autorem znaczka upamiętniającego naszego bohatera był Stefan Małacki, a przedstawiał on portret Witosa, któremu towarzyszy czterolistna koniczyna. Pozostający w obiegu przez 10 lat znaczek miał wartość 6 zł i wyemitowany został w nakładzie ponad 10 mln sztuk³⁵.

Rok 1988 i związana z nim 70. rocznica odzyskania przez Polskę niepodległości stały się okazją do upamiętnienia postaci związanych z tym wyjątkowym, w naszych najnowszych dziejach, wydarzeniem. Michał Piekarski zaprojektował wówczas serię ośmiu znaczków, na których, poza Witosem, przedstawiono również Józefa Piłsudskiego, Ignacego Daszyńskiego, Ignacego Jana Paderewskiego, Gabriela Narutowicza, Stanisława Wojciechowskiego, Wojciecha Korfatego oraz Juliana Marchlewskiego (sic!). Na znaczku o wartości 15 zł, który wyemitowano w nakładzie 8 mln sztuk i który pozostawał w obiegu do końca 1994 r., przedstawiono podpisany i opatrzone datami życia wizerunek Witosa, obok którego wzdłuż prawej krawędzi biegł napis: „70 rocznica odzyskania niepodległości Polski 1918–1988”³⁶.

Także stulecie niepodległości stało się okazją do upamiętnienia postaci związanych z polską drogą do wolności i odbudową struktur państwa po I wojnie światowej. W 2018 r. Poczta Polska wydała serię znaczków *100. rocznica odzyskania przez Polskę niepodległości*, na których przedstawiono Wincentego Witosa, Józefa Piłsudskiego, Ignacego Jana Paderewskiego, Wojciecha Korfatego oraz Ignacego Daszyńskiego, a także Order Odrodzenia Polski Polonia Restituta i wizerunek Matki Bożej Hetmanki Żołnierza Polskiego. Projektantką znaczków, sprzedawanych również w tzw. bloczku, była Marzanna Dąbrowska. Mają one nominal 2,60 zł i wydrukowane zostały na papierze fluorescencyjnym w nakładzie 180 tys. sztuk. Oprócz znaczków w pierwszym dniu ich obiegu wyemitowano również trzy koperty FDC

34 *50. rocznica Ruchu Ludowego*. Dostępny w Internecie: <https://www.kzp.pl/index.php?artykul=kat-zn-1946-zn0415> [dostęp: 17 lipca 2024].

35 *Przywódcy ruchu ludowego – Wincenty Witos*. Dostępny w Internecie: <https://www.kzp.pl/index.php?artykul=kat-zn-1984-zn2757> [dostęp: 17 lipca 2024].

36 *70. rocznica odzyskania niepodległości Polski 1918–1988*. Dostępny w Internecie: <https://www.kzp.pl/index.php?artykul=kat-zn-1988-zn3021> [dostęp: 17 lipca 2024].

(ang. *first day cover*), a więc ozdobne koperty z naklejonymi już znaczkami, ostemplowane okolicznościową pieczęcią³⁷.

Ostatni przykład upamiętnienia przywódcy polskiego ruchu ludowego wiąże się z przypadającą w tym roku 150. rocznicą jego urodzin i ogłoszeniem roku 2024 Rokiem Wincentego Witosa. Z tej okazji w nakładzie 5 tys. egzemplarzy wydana została okolicznościowa karta pocztowa, wykonana według projektu Jana Konarzewskiego. Jak możemy przeczytać na stronie Poczty Polskiej:

Wnioskodawcą emisji było Muzeum Niepodległości w Warszawie. Część ilustracyjna karty wydanej przez Poczta Polską zawiera portret Wincentego Witosa w tradycyjnym stroju chłopskim z polską flagą umieszczoną na lewej klapie, blisko serca. To symboliczne odzwierciedlenie zobowiązań Witosa względem priorytetów państwa nad interesami jednostki. W znaku opłaty pocztowej umieszczono reprodukcję obrazu domu rodzinnego Witosa, udostępnionego przez Muzeum Wincentego Witosa w Wierzchosławicach. Emisji towarzyszy okolicznościowy datownik zawierający czterolistną koniczynę towarzyszącą polskiemu ruchowi ludowemu od 1931 r. Jest to jeden z najstarszych symboli politycznych polskich partii politycznych³⁸.

Jak widać, mimo wyraźnych zmian w dziedzinie szeroko rozumianej korespondencji, których wszyscy doświadczamy na przestrzeni ostatnich lat, znaczki i karty pocztowe wciąż nam towarzyszą, służąc niekiedy także szlachetnym celom edukacyjnym i popularyzatorskim. Dziś zapewne poszukiwane są głównie przez filatelistów i filokartystów, jednak rola tych elementów w kształtowaniu społecznej pamięci historycznej powinna zostać odpowiednio doceniona.

Film

Niemal od chwili narodzin X Muzy film, a później także telewizja, bywały wykorzystywane w celu kształtowania określonej wizji przeszłości, a tym samym świadomości historycznej widzów, oraz utrwalania w społecznej pamięci zbiorowej kluczowych wydarzeń i ich uczestników³⁹. Dzięki temu medium również Wincenty Witos

37 100. rocznica odzyskania przez Polskę niepodległości. Dostępny w Internecie: <https://www.kzp.pl/index.php?artykul=kat-zn-2018-zn4890> [dostęp: 17 lipca 2024].

38 *Wincenty Witos uhonorowany na specjalnej kartce pocztowej*. Dostępny w Internecie: <https://media.poczta-polska.pl/pr/827274/wincenty-witos-uhonorowany-na-specjalnej-kartce-pocztowej> [dostęp: 17 lipca 2024].

39 M. Piotrowska, *Rola i znaczenie filmu w popularyzacji historii i kształtowanie społecznej świadomości historycznej*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki

zagościł na ekranach kinowych i telewizyjnych jako bohater *public history*. Na internetowej stronie www.filmpolski.pl filmografia poświęcona politykowi obejmuje aż szesnaście pozycji fabularnych, fabularyzowanych, dokumentalnych oraz spektakli telewizyjnych⁴⁰.

Po raz pierwszy postać Witosy pojawiła się w filmie *Miłość przez ogień i krew* z 1924 r., którego akcja rozgrywała się w trakcie wojny polsko-bolszewickiej. Bohaterami obrazu byli m.in. Piłsudski, Witos (grany przez Antoniego Bednarczyka) i Lenin, choć wydarzenia historyczne stanowiły jedynie tło właściwej fabuły. Wyreżyserowany przez Jana Kucharskiego film nie zachował się niestety do naszych czasów⁴¹. Na kolejny trzeba było czekać aż do schyłku lat 70. XX w., kiedy to postać Witosy została ukazana w filmie Jerzego Kawalerowicza *Śmierć prezydenta*⁴². To oparta na faktach opowieść o wydarzeniach z grudnia 1922 r. i zabójstwie pierwszego prezydenta odrodzonej Rzeczypospolitej, Gabriela Narutowicza, w której przywódcę ludowców zagrał Jerzy Sagan. Aktor ten w pewnym sensie zrósł się później z Wincentym Witosem, bowiem wcielił się w tę postać również w filmie i serialu *Zamach stanu* z 1980 r. (jako serial w 1985 r.) w reżyserii Ryszarda Filipskiego⁴³, a także w obrazie Romana Wionczka z 1988 r. zatytułowanym *Rzeczypospolitej dni pierwsze*⁴⁴.

Humanistyczne” 2016, nr 14, s. 59–78. Zob. też: *Film i historia. Antologia*, red. I. Kurz, Warszawa 2008; M. Hendrykowski, *Film jako źródło historyczne*, Poznań 2000; P. Zwierchowski, *Filmy historyczne*, [w:] *Historia w przestrzeni publicznej...*, s. 435–444; M. Białokur, *Radiowe i telewizyjne programy historyczne*, [w:] *ibidem*, s. 451–459; B. Januchta, *Telewizja jako narzędzie promowania historii. Wspomnienia i perspektywy*, [w:] *ibidem*, s. 460–464.

40 *Wincenty Witos. Filmografia*. Dostępny w Internecie: <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?osoba=11117597> [dostęp: 18 lipca 2024].

41 *Miłość przez ogień i krew*. Dostępny w Internecie: <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=22238> [dostęp: 18 lipca 2024].

42 Film powstał w 1977 r. na podstawie scenariusza Bolesława Michałka i Jerzego Kawalerowicza. Muzykę do filmu stworzył Adam Walaciński: Zob.: <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=12480> [dostęp: 18 lipca 2024].

43 Film i pięcioodcinkowy serial opowiadają o wydarzeniach, do których doszło w Polsce od czasu zamachu majowego w 1926 r. i przejęcia władzy przez obóz sanacji, do procesu brzeskiego z lat 1931–1932. Autorem scenariusza był Ryszard Gontarz, a muzykę do filmu skomponował Piotr Marczewski. Wyprodukowany w 1985 r. serial swoją premierę miał dopiero dwa lata później. Dostępny w Internecie: <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=12939>; <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=124008> [dostęp: 18 lipca 2024].

44 Fabuła filmu opartego na scenariuszu Ryszarda Frelka opowiada o wydarzeniach z 1918 roku – odzyskaniu przez Polskę niepodległości oraz okolicznościach tworzenia pierwszego rządu Rzeczypospolitej. Muzykę do filmu skomponował Jan Zawierski. Dostępny w Internecie: <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=123360> [dostęp: 18 lipca 2024].

Bohater niniejszego opracowania pojawił się także w siedmioodcinkowym serialu fabularnym *Polonia Restituta* z 1982 r., wyreżyserowanym przez Bohdana Porębę według scenariusza Włodzimierza T. Kowalskiego, z muzyką Czesława Niemena. Akcja filmu toczy się w latach 1914–1919, a w postać Witosą, pojawiającą się w odcinkach czwartym i siódmym, wcielił się Jerzy Korcz, niewymieniony jednak w napisach końcowych⁴⁵. W tym samym czasie widzowie mieli okazję oglądać spektakl telewizyjny *Polski listopad*, wyreżyserowany przez Stanisława Zajączkowskiego na podstawie utworu Franciszka Ziejki. Muzykę do spektaklu skomponował Zbigniew Preisner, a w postać Wincentego Witosy wcielił się Jerzy Grałek⁴⁶.

Lata 80. i 90. minionego stulecia przyniosły także trzy filmy dokumentalne, przybliżające sylwetkę przywódcy polskiego ruchu ludowego. Pierwszy z nich, *Sęki i drzazgi*, powstał w 1983 r. w reżyserii i według scenariusza Stanisława Manturzewskiego⁴⁷. Rok później ukazał się tzw. dokument inscenizowany *Wspominając Witosą*, w którym głównego bohatera odgrywał przywoływany już wyżej „etatowy” Witos, czyli Jerzy Sagan. Reżyserem i scenarzystą filmu był Sylwester Kiełbiewski, a muzykę skomponował Tadeusz Klimonda⁴⁸. W 1995 r., a więc już po przemianach ustrojowych, ta sama para twórców stworzyła dokument *Być równy innym. Wincenty Witos*. Jak możemy przeczytać na stronie Filmu Polskiego, w obrazie: „między wątki biograficzne wpleciono niepublikowane dotychczas wspomnienia współpracownika i sąsiada Witosy z Wierzchosławic. Wyłania się z nich życiorys polityczny twórcy PSL Piast, Stronnictwa Ludowego, trzykrotnego premiera”⁴⁹.

Także w XXI w. pojawiło się kilka ważnych filmów fabularnych i dokumentalnych, dzięki którym możemy w nieco innym ujęciu spojrzeć na Witosę i jego udział w kluczowych wydarzeniach najnowszej historii Polski. Odgrywany przez Stanisława Jaskułkę polityk i działacz ludowy pojawia się między innymi w ośmioodcinkowym serialu *Marszałek Piłsudski*, który wszedł na ekrany w 2001 r. Reżyserem i scenarzystą filmu był Andrzej Trzos-Rastawiecki, zaś muzykę skomponował Bartłomiej Gliniak⁵⁰.

45 *Polonia Restituta*. Dostępny w Internecie: <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=123991> [dostęp: 18 lipca 2024].

46 *Polski listopad*. Dostępny w Internecie: <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=523321> [dostęp: 18 lipca 2024].

47 *Sęki i drzazgi*. Dostępny w Internecie: <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=424867> [dostęp: 18 lipca 2024].

48 *Wspominając Witosą*. Dostępny w Internecie: <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=424937> [dostęp: 18 lipca 2024].

49 *Być równy innym. Wincenty Witos*. Dostępny w Internecie: <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=4224012> [dostęp: 18 lipca 2024].

50 *Marszałek Piłsudski*. Dostępny w Internecie: <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=128513> [dostęp: 18 lipca 2024].

W kilka lat później widzowie mieli okazję podziwiać znakomitą kreację Olgierda Łukaszczyka, który wcielił się w postać Witosy w spektaklu *O prawo głosu*. Widowisko powstało w cenionym cyklu *Scena Faktu* i opowiada o dramatycznych wyborach i decyzjach, które podejmować musiał Stanisław Mikołajczyk po powrocie w 1945 r. do Polski opanowywanej stopniowo przez reżim komunistyczny⁵¹.

W 2011 r. na ekrany kin wszedł film *1920 Bitwa warszawska* – kolejne ważne dzieło zasłużonego reżysera polskich superprodukcji, Jerzego Hoffmana. Była to jedna z pierwszych w Europie i pierwsza w Polsce pełnometrażowa produkcja zrealizowana w formacie 3D. W postać Wincentego Witosy, premiera Rządu Obrony Narodowej w trakcie przedstawianych w filmie wydarzeń, wcielił się Andrzej Strzelecki. Obraz powstał na podstawie scenariusza autorstwa Jerzego Hoffmana i Jarosława Sokoła, zaś muzykę do niego stworzył Krzesimir Dębski⁵².

Epizodycznie grany przez Tomasza Sobczaka Wincenty Witos pojawił się także w jednym z odcinków serialu *Drogi wolności*, opowiadającego o losach trzech młodych siostr zakładających w Krakowie u schyłku I wojny światowej tygodnik „Iskra”. Film zagościł na ekranach telewizorów w 2018 r., a jego reżyserem był Maciej Migas. Scenariusz tego dziesięcioodcinkowego serialu stworzyła Joanna Wojdowicz, a muzykę Piotr Mikołajczyk⁵³.

Na zakończenie należy jeszcze przywołać dwa fabularyzowane filmy dokumentalne, które powstały w 2018 i 2019 r. i poświęcone zostały odpowiednio Tadeuszowi Tertilowi⁵⁴, zasłużonemu burmistrzowi Tarnowa w latach 1907–1923, a przy tym współpracownikowi Witosy w Polskiej Komisji Likwidacyjnej, oraz Wojciechowi Korfantemu⁵⁵, animatorowi polskości na Śląsku, przywódcy chadecji i dyktatorowi III powstania śląskiego. Z oczywistych względów Wincenty Witos odgrywa w obu tych filmach rolę drugoplanową, służącą jedynie uzupełnieniu treści pozwalających przedstawić dokonania ich tytułowych bohaterów.

51 Reżyserem i współscenarzystą (wraz z Robertem Miękusem) spektaklu był Janusz Petelski. Obraz powstał w 2008 r., a muzykę do niego skomponował Jacek Grudzień. Dostępny w Internecie: <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=525103> [dostęp: 18 lipca 2024].

52 *1920 Bitwa warszawska*. Dostępny w Internecie: <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=1226037> [dostęp: 18 lipca 2024].

53 *Drogi wolności*. Dostępny w Internecie: <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=1244674> [dostęp: 18 lipca 2024].

54 Film *Tadeusz Tertil. Burmistrz Niepodległości* powstał w reżyserii i według scenariusza Pawła Sroki. W rolę Wincentego Witosy wcielił się w filmie Tomasz Piasecki. Dostępny w Internecie: <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=1248250> [dostęp: 18 lipca 2024].

55 Film *Korfantyi 1873–1939* wyreżyserował Stefan Skrzypczak, który był również jego współscenarzystą (wraz z Agatą Olenderek). Muzykę do filmu skomponował Bronisław Duży, a w rolę Wincentego Witosy wcielił się Jerzy Głybin. Dostępny w Internecie: <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=1253224> [dostęp: 18 lipca 2024].

Patronaty szkół i ulic

Bardzo ważną, a równocześnie najpowszechniejszą chyba formą upamiętniania zasłużonych w naszych dziejach postaci jest nadawanie ich imienia instytucjom oraz miejskim ulicom i placom. Tego typu działania bez wątpienia stanowią istotny element kształtowania historii w przestrzeni publicznej⁵⁶. Wincenty Witos, jako przywódca polskiego ruchu ludowego i trzykrotny premier Drugiej Rzeczypospolitej, także stał się patronem ulic i szkół. Jak wynika z wykazu dostępnego na stronie internetowej www.wykaz.rky.pl, imię Witos, W. Witos lub Wincentego Witos, nosi obecnie w Polsce 478 alei, ulic, placów, rond, parków, skwerów i osiedli⁵⁷. W każdym większym polskim mieście ten zasłużony polityk został uhonorowany, jednak należy podkreślić, że imię Witos, bardzo często nadawane jest ulicom w małych miejscowościach, a także wsiach, gdzie pamięć o pochodzeniu i dokonaniach tego polityka jest szczególnie silna.

Podobnie przedstawia się kwestia szkół i instytucji kultury. Wincenty Witos jest zwykle patronem szkół zlokalizowanych na wsiach lub w niewielkich miejscowościach, a dominują tu placówki z województw podkarpackiego i małopolskiego, gdzie tradycje polskiego ruchu ludowego są do dzisiaj najsilniejsze. Na stronie Towarzystwa Przyjaciół Muzeum Wincentego Witos, w Wierzchosławicach zamieszczony jest tabelaryczny spis wszystkich szkół, którym polityk patronuje lub patronował, wykaz uwzględnia bowiem także placówki już nieistniejące. Możemy się z niego dowiedzieć, że imię Witos, od 1982 r., kiedy ten patronat pojawił się po raz pierwszy, przyjęło łącznie 38 szkół podstawowych i 28 ponadpodstawowych⁵⁸.

W samych Wierzchosławicach bohater naszych rozważań patronuje również Centrum Kultury Wsi Polskiej (Gminnemu Centrum Kultury) oraz działającemu tam Domowi Ludowemu⁵⁹. Warto także zaznaczyć, że od 2001 r. działa Fundacja im. Wincentego Witos, na Rzecz Wspierania Inicjatyw w Zakresie Rozwoju Wsi, z której pomocy rokrocznie korzysta około 7 tys. dzieci⁶⁰, a jego imię nosi również medal

56 A. Wyrobisz, *Nazwy ulic, placów i dzielnic w miastach polskich: nośniki informacji – źródła historyczne – zabytki kultury*, „Przegląd Historyczny” 1999, t. XC, z. 4, s. 511–523.

57 Dostępny w Internecie: <https://wykaz.rky.pl/szukaj.php?s=witosa&x=Szukaj> [dostęp: 18 lipca 2024].

58 *Szkoły Wincentego Witos, w Polsce*. Dostępny w Internecie: <https://www.tpmw.pl/index.php?t=szkoły> [dostęp: 18 lipca 2024].

59 *Gminne Centrum Kultury w Wierzchosławicach*. Dostępny w Internecie: <https://www.kultura.wierzchoslawice.pl/>; *Nasza Historia: Dom Ludowy im. Wincentego Witos – historia i terażniejszość*. Dostępny w Internecie: <https://wierzchoslawice.pl/nasza-historia-dom-ludowy-im-wincentego-witosa-historia-i-terazniejszosc-czesc-i/> [dostęp: 18 lipca 2024].

60 *Fundacja im. Wincentego Witos, na rzecz Wspierania Inicjatyw w Zakresie Rozwoju Wsi*. Dostępny w Internecie: <https://spis.ngo.pl/195177-fundacja-im-wincentego-witosa-na-rzecz-wspierania-inicjatyw-w-zakresie-rozwoju-wsi> [dostęp: 18 lipca 2024].

„Za zasługi dla Ruchu Ludowego”. Jest to niepaństwowe odznaczenie nadawane przez Polskie Stronnictwo Ludowe za długoletnią aktywną działalność, osiągnięcia w umacnianiu jakości i rozwoju ruchu oraz szczególne osiągnięcia w pracy zawodowej i społecznej w instytucjach związanych z ruchem ludowym. Na awersie medalu wyobrażona jest twarz Witosy, której po bokach towarzyszą daty jego życia, pod spodem zaś imię i nazwisko patrona odznaczenia⁶¹. Na zakończenie wspomnijmy jeszcze o pociągu IC Witos, który kursuje na linii Przemysł Główny–Warszawa Gdańska, upamiętniając także w ten sposób wieloletniego przywódcę polskiego ruchu ludowego.

Tablice okolicznościowe

Analizując inicjatywy służące upamiętnieniu bohatera niniejszego szkicu, warto wspomnieć również o obecnych w licznych instytucjach i miejscach kultu religijnego tablicach okolicznościowych. Ze względu na ich mnogość pragniemy zaprezentować jedynie kilka przykładów, wśród których na pierwszym miejscu wspomnieć należy o tablicy odsłoniętej w 1975 r. w Archikatedrze Warszawskiej. Inicjatorami wykonania takiej tablicy byli członkowie Towarzystwa Przyjaciół Muzeum Wincentego Witosy w Wierchosławicach, z jego ówczesnym prezesem Franciszkiem Kieciem na czele. Przychylny przedsięwzięciu kard. Stefan Wyszyński w pierwszych dniach stycznia 1974 r. powiedział: „Podjęliśmy inicjatywę umieszczenia pamiątkowej tablicy w Archikatedrze Warszawskiej. Będzie to duża tablica. Uznając wielkie zasługi Wincentego Witosy, wszystkie ściany Archikatedry postawiliśmy do dyspozycji. [...] Jej wielkość i umieszczenie muszą odpowiadać wielkości tego człowieka”⁶².

Autorem przygotowanego w tajemnicy projektu był Józef Gazem, a wykonana z brązu tablica miała faktycznie imponujące wymiary: 220 na 120 cm. Znalazły się na niej słowa wygłoszone przez Witosę podczas ostatniego dnia procesu brzeskiego: „Potęgi Państwa i jego przyszłości nie zabezpieczy żaden, choćby największy geniusz – uczynić to może cały świadomy swych praw i obowiązków Naród”⁶³. W uroczystości odsłonięcia tablicy udział wzięli m.in.: kardynałowie Stefan Wyszyński i Karol Wojtyła oraz biskupi Jerzy Ablewicz, Zdzisław Kraszewski i Wacław Majewski.

61 *Regulamin Medalu za Zasługi dla Ruchu Ludowego im. Wincentego Witosy*. Dostępny w Internecie: <https://www.psl.pl/wp-content/uploads/2016/08/Regulkamin-W.-Witos.pdf>; *Medal za zasługi dla Ruchu Ludowego im. Wincentego Witosy*. Dostępny w Internecie: <https://adambodnar.pl/medal-za-zaslugi-dla-ruchu-ludowego-im-wincentego-witosa/> [dostęp: 18 lipca 2024].

62 Cyt. za: J. Skicki, *Odsłonięcie tablicy Wincentego Witosy w Archikatedrze Św. Jana Chrzciciela w Warszawie*, s. 4. Dostępny w Internecie: http://www.tpmw.pl/img/piast/piast-4-2009_2.pdf [dostęp: 12 września 2024].

63 *Ibidem*.

Wspomniany wyżej cytat z 1932 r. wykorzystany został również na tablicy pamiątkowej ufundowanej w 2004 r. przez członków PSL w Piasecznie. Znajduje się ona na ścianie historycznego ratusza i poza słowami Witos zawiera również jego popiersie, któremu towarzyszą imię i nazwisko, daty życia oraz napis: „Premier Rzeczypospolitej Polskiej”⁶⁴. Odniesienie do procesu brzeskiego możemy również znaleźć na tablicy pamiątkowej odsłoniętej w 2021 r. na murze Zakładu Karnego w Siedlcach, w którym Witos przebywał przez kilka dni w kwietniu 1939 r. po swym powrocie z przymusowej emigracji w Czechosłowacji. Tablica przedstawia sylwetkę Witoso trzymającego w dłoni kapelusz, a towarzyszy jej następujący napis: „W hołdzie Wincentemu Witosowi – przywódcy chłopów i ludowców, współtwórcy Polski niepodległej, skazanemu w politycznym procesie brzeskim. Po powrocie do kraju z emigracji politycznej więzionemu w Siedlcach w kwietniu 1939 r.”⁶⁵.

Opisane wyżej tablice stanowią jedynie niewielki przykład tego typu form upamiętnienia, które umieszczone zostały na ścianach budynków użyteczności publicznej, szkół, którym Witos patronuje, a także kościołów, w których jego dokonania zostały uhonorowane, a które spotkać możemy na obszarze niemal całego kraju.

Podsumowanie

Wincenty Witos to bez wątpienia polityk, którego droga życiowa i dokonania zasługują na upamiętnienie. Jak wynika z powyższego zestawienia, jego obecność w szeroko rozumianej przestrzeni publicznej jest zauważalna dopiero od lat 80. minionego stulecia. Należy przy tym podkreślić, że pełniejszemu uhonorowaniu Witoso sprzyjały niedawne obchody stulecia odzyskania przez Polskę niepodległości, a sam premier zyskał wówczas zaszczytne miano jednego z Ojców Niepodległości⁶⁶.

O znaczeniu przywódcy polskiego ruchu ludowego świadczyć może również zainteresowanie jego nazwiskiem w statystykach wyszukiwań internetowych. To wszak ogromna przestrzeń funkcjonowania *public history*. Wpisując w wyszukiwarce hasło *Witos*, już po chwili otrzymujemy około 517 tys. wyników⁶⁷, wśród których

⁶⁴ *Tablica pamięci Wincentego Witoso*. Dostępny w Internecie: <https://piaseczno.eu/tablica-pamieci-wincentego-witosa/> [dostęp: 12 września 2024].

⁶⁵ *Upamiętnili Wincentego Witoso i innych bohaterów narodowych pamiątkową tablicą*. Dostępny w Internecie: <https://siedlce.eska.pl/upamietnili-wincentego-witosa-i-innych-bohaterow-narodowych-pamiatkowa-tablica-aa-tivY-rzWq-SkaU.html> [dostęp: 12 września 2024].

⁶⁶ *Różnymi ścieżkami ku Niepodległej szli. Ojcowie Polski Odrodzonej*. Dostępny w Internecie: <https://niepodlegla.gov.pl/o-niepodleglej/roznymi-sciezkami-ku-niepodlegleszli-ojcowie-polski-odrodzonej/> [dostęp: 19 lipca 2024].

⁶⁷ W przypadku hasła *Wincenty Witos* jest to około 115 tys. stron, zaś w zawężeniu „*Wincenty Witos*” około 90 tys.

na pierwszym miejscu pojawia się największa na świecie encyklopedia internetowa, Wolna Encyklopedia Wikipedia. Wartość merytoryczną zamieszczanych w niej wpisów wiele osób podważa, samą Wikipedię uznając za źródło co najmniej niezetelne. Nie można jednak zaprzeczyć, że jest ona obecnie głównym źródłem informacji dla milionów użytkowników, nie tylko uczniów i studentów⁶⁸. Warto również podkreślić, że tylko w polskojęzycznej jej wersji zamieszczono do dzisiaj ponad 1,6 mln artykułów⁶⁹.

Jak więc wygląda kwestia zainteresowania internautów artykułem poświęconym Wincentemu Witosowi? Według danych statystycznych obejmujących okres od 1 lipca 2015 do końca czerwca 2024 r. stronę tę odwiedziono w Wikipedii łącznie 84 742 razy, co daje średnio 785 wejść w skali miesiąca⁷⁰. To naprawdę niemały wynik i dowód popularności tej postaci, nawet jeśli tylko nieliczni użytkownicy pokusili się o przeczytanie całego, bardzo rozbudowanego tekstu. Podsumowując, można więc zaryzykować stwierdzenie, że Wincenty Witos jako współtwórca i wieloletni lider polskiego ruchu ludowego, trzykrotny premier Drugiej Rzeczypospolitej, ale także ofiara prześladowań politycznych w okresie rządów sanacji zajmuje należne mu miejsce w szeroko rozumianej przestrzeni publicznej. Obchodzony obecnie Rok Wincentego Witosy, upamiętniający 150. rocznicę jego urodzin, jest tej obecności ważnym uzupełnieniem.

Bibliografia

Literatura

Białokur M., *Radiowe i telewizyjne programy historyczne*, [w:] *Historia w przestrzeni publicznej*, red. J. Wojdon, Warszawa 2018.

Film i historia. Antologia, red. I. Kurz, Warszawa 2008.

Gębczyńska-Janowicz A., *Polskie założenia pomnikowe. Rola architektury w tworzeniu miejsc pamięci od połowy XX wieku*, Warszawa 2010.

Hendrykowski M., *Film jako źródło historyczne*, Poznań 2000.

Januchta B., *Telewizja jako narzędzie promowania historii. Wspomnienia i perspektywy*, [w:] *Historia w przestrzeni publicznej*, red. J. Wojdon, Warszawa 2018.

68 Szerzej zob.: A. Zawistowski, *Historia w Wikipedii*, [w:] *Historia w przestrzeni publicznej...*, s. 351–358.

69 Dostępny w Internecie: https://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Strona_g%C5%82%C3%B3wna [dostęp: 19 lipca 2024].

70 *Analiza liczby odsłon*. Dostępny w Internecie: https://pageviews.wmcloud.org/?project=en.wikipedia.org&platform=all-access&agent=user&redirects=0&start=2015-07&end=2024-06&pages=Wincenty_Witos [dostęp: 19 lipca 2024].

- Lang E., *Rola pomników w mieście na przykładzie Krakowa – przyczynek do rozważań na temat dziejów krakowskich pomników*, „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa” 2023, t. 41.
- Piotrowska M., *Rola i znaczenie filmu w popularyzacji historii a kształtowanie społecznej świadomości historycznej*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Humanistyczne” 2016, nr 14.
- Stobiecki R., *Pamięć historyczna*, [w:] *Historia w przestrzeni publicznej*, red. J. Wojdon, Warszawa 2018.
- Wojdon J., *Czym jest public history?*, [w:] *Historia w przestrzeni publicznej*, red. J. Wojdon, Warszawa 2018.
- Wyrobisz A., *Nazwy ulic, placów i dzielnic w miastach polskich: nośniki informacji – źródła historyczne – zabytki kultury*, „Przegląd Historyczny” 1999, t. XC, z. 4.
- Wyszyński S., *Kamienie wolać będą*, Warszawa 1984.
- Zawistowski A., *Historia w Wikipedii*, [w:] *Historia w przestrzeni publicznej*, red. J. Wojdon, Warszawa 2018.
- Zwierzchowski P., *Filmy historyczne*, [w:] *Historia w przestrzeni publicznej*, red. J. Wojdon, Warszawa 2018.

Źródła internetowe

100. rocznica odzyskania przez Polskę niepodległości, <https://www.kzp.pl/index.php?artykul=kak-zn-2018-zn4890>
- 1920 Bitwa warszawska, <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=1226037>
50. rocznica Ruchu Ludowego, <https://www.kzp.pl/index.php?artykul=kak-zn-1946-zn0415>
70. rocznica odzyskania niepodległości Polski 1918-1988, <https://www.kzp.pl/index.php?artykul=kak-zn-1988-zn3021>
- Analiza liczby odsłon*, https://pageviews.wmcloud.org/?project=en.wikipedia.org&platform=all-access&agent=user&redirects=0&start=2015-07&end=2024-06&pages=Wincenty_Witos
- Biuletyn Piast*, <http://www.tpmw.pl/index.php?t=piast>
- Być równy innym. Wincenty Witos*, <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=4224012>
- Ciarkowski B., *Czy potrzebujemy pomników?*, <https://www.architekturaibiznes.pl/czy-potrzebujemy-pomnikow,5311.html>
- Drogi wolności*, <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=1244674>
- Fundacja im. Wincentego Witosa na rzecz Wspierania Inicjatyw w Zakresie Rozwoju Wsi*, <https://spis.ngo.pl/195177-fundacja-im-wincentego-witosa-na-rzecz-wspierania-inicjatyw-w-zakresie-rozwoju-wsi>
- Gminne Centrum Kultury w Wierzchosławicach*, <https://www.kultura.wierzchoslawice.pl/>
- Hradek – Wincenty Witos*, <https://eksploratorzy.com.pl/viewtopic.php?f=344&t=35820>
- Jabłonna (powiat legionowski)*, [https://pl.wikipedia.org/wiki/Jab%C5%82onna_\(powiat_legionowski\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Jab%C5%82onna_(powiat_legionowski))

- Katalog monet okolicznościowych*, <https://nbp.pl/banknoty-i-monet/monety-okolicznosciowe/katalog/>
- Korfanty 1873–1939*, <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=1253224>
- Kraśnik. Miejsce na popiersie Wincentego Witosa jest. Decyzja w rękach radnych*, <https://www.dziennikwschodni.pl/krasnik/miejsce-jest-czas-na-decyzje,n,1000302910.html>
- Marszałek Piłsudski*, <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=128513>
- Medal za zasługi dla Ruchu Ludowego im. Wincentego Witosa*, <https://adambodnar.pl/medal-za-zaslugi-dla-ruchu-ludowego-im-wincentego-witosa/>
- Miłość przez ogień i krew*, <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=22238>
- Moneta 100 zł Wincenty Witos 1984 r.*, <https://coin24.pl/moneta-100-zl-wincenty-witos-1984-r>
- Mural na cześć Wincentego Witosa*, <https://www.malopolska.pl/aktualnosci/samorzadz/odlonieto-mural-na-czesc-wincentego-witosa>
- Muzeum Wincentego Witosa*, <http://www.tpmw.pl/index.php?t=muzeum>
- Nasza Historia: Dom Ludowy im. Wincentego Witosa – historia i terażniejszość*, <https://wierzchoslawice.pl/nasza-historia-dom-ludowy-im-wincentego-witosa-historia-i-terazniejszosc-czesc-i/>
- O prawo głosu*, <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=525103>
- Ojcowie niepodległości na wspólnym selfie – w Białymstoku powstał nowy mural*, <https://www.radio.bialystok.pl/wiadomosci/index/id/160420>
- Opole uczciło niepodległą murem*, <https://niepodlegla.gov.pl/aktualnosci/opole-uczciło-niepodlegla-murem/>
- Park im. W. Witosa*, <https://visitbydgoszcz.pl/pl/miejsca/89-parki-i-pomniki-przyrody/542-park-im-w-witosa>
- Polonia Restituta*, <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=123991>
- Polski listopad*, <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=523321>
- Pomnik Wincentego Witosa odsłonięto w Łowiczu*, <https://dzieje.pl/wiadomosci/pomnik-wincentego-witosa-odslonieto-w-lowiczu>
- Pomnik Wincentego Witosa stanął w Błazkach. Odsłonięcie 18 czerwca!*, <https://sieradz.naszemiasto.pl/pomnik-wincentego-witosa-stanal-w-blaszkach-odsloniecie-18/ar/c1-9351493>
- Pomnik Wincentego Witosa w Rakszawie*, <http://www.polskaniezwykla.pl/web/place/29802,rakszawa-pomnik-wincentego-witosa-w-rakszawie.html>
- Pomnik Wincentego Witosa*, https://fotopolska.eu/Tarnow/b105306,Pomnik_Wincentego_Witosa.html
- Pomnik Wincentego Witosa*, https://polska-org.pl/509892,Wegry,Pomnik_Wincentego_Witosa.html
- Pomnik Wincentego Witosa*, https://polska-org.pl/9393867,Warszawa,Pomnik_Wincentego_Witosa.html
- Pomnik Wincentego Witosa*, https://polska-org.pl/9659053,Legnica,Pomnik_Wincentego_Witosa.html
- Pomnik Wincentego Witosa*, <https://www.mmtarnow.com/2012/11/pomnik-wincentego-witosa.html>

Pomnik Witosy w Pułtusk odsłonięty, <https://pultusk.biz/artykuly/kultura-i-rozrywka/s,pomnik-witosy-w-pultusku-odsloniety,i,1470.html>

Przywódca ruchu ludowego – Wincenty Witos, <https://www.kzp.pl/index.php?artykul=kat-zn-1984-zn2757>

Regulamin Medalu za Zasługi dla Ruchu Ludowego im. Wincentego Witosy, <https://www.psl.pl/wp-content/uploads/2016/08/Regulkamin-W.-Witos.pdf>

Różnymi ścieżkami ku Niepodległej szli. Ojcowie Polski Odrodzonej, <https://niepodlegla.gov.pl/o-niepodleglej/roznymi-sciezkami-ku-niepodleglej-szli-ojcowie-polski-odrodzonej/>

Rzeczypospolitej dni pierwsze, <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=123360>

Śeki i drzazgi, <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=424867>

Skicki J., *Odsłonięcie tablicy Wincentego Witosy w Archikatedrze Św. Jana Chrzciciela w Warszawie*, http://www.tpmw.pl/img/piast/piast-4-2009_2.pdf

Stulecie odzyskania przez Polskę niepodległości – Wincenty Witos, https://nbp.pl/wp-content/uploads/2022/11/2020_19___witos_pl.pdf

Stulecie odzyskania przez Polskę niepodległości – Wincenty Witos, <https://nbp.pl/banknoty-i-monety/monety-okolicznosciowe/katalog/>

Szkoły Wincentego Witosy w Polsce, <https://www.tpmw.pl/index.php?t=szkoly>

Śmierć prezydenta, <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=12480>

Tablica pamięci Wincentego Witosy, <https://piaseczno.eu/tablica-pamieci-wincentego-witosy/>

Tadeusz Tertel. Burmistrz Niepodległości, <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=1248250>

Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 lipca 2023 r. w sprawie ustanowienia roku 2024 Rokiem Wincentego Witosy, https://orka.sejm.gov.pl/proc9.nsf/uchwaly/3202_u.htm

Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 września 2023 r. o ustanowieniu roku 2024 Rokiem Wincentego Witosy, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/mp-monitor-polski/ustanowienie-roku-2024-rokiem-wincentego-witosy-21873307>

Upamiętnili Wincentego Witosy i innych bohaterów narodowych pamiątkową tablicą, <https://siedlce.eska.pl/upamietnili-wincentego-witosy-i-innych-bohaterow-narodowych-pamiatkowa-tablica-aa-tivY-rzWq-SkaU.html>

Uroczyste odsłonięcie pomnika Wincentego Witosy w Błaszczach, https://blaszki.pl/aktualnosc-871-uroczyste_odsloniecie_pomnika.html

Uroczystość 150-lecia urodzin Wincentego Witosy w Gródku, <https://zwrot.cz/2024/01/uroczystosc-150-lecia-urodzin-wincentego-witosy-w-grodku-to-tutaj-witos-przez-jakis-czas-mieszkal/>

W centrum Kielc odsłonięto pomnik Wincentego Witosy, <https://dzieje.pl/aktualnosc/w-centrum-kielc-odslonieto-pomnik-wincentego-witosy>

W Kazimierzy odsłonięto pomnik Witosy. Ma być wyrazem solidarności wiejskiej, <https://radio-kielce.pl/616329/post-70895/>

W Krakowie odsłonięto popiersia sześciu Ojców Niepodległości, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/aktualnosc/60991,Odsloniecie-pomnikow-Ojcow-Niepodleglosci-Krakow-10-listopada.html>

- W Kraśniku odsłonięto pomnik Wincentego Witosa*, <https://radio.lublin.pl/2023/09/w-krasniku-odslonieto-pomnik-wincentego-witosa-zdjecia/>
- W Parku Jordana w Krakowie stanie sześć kolejnych pomników*, <https://dzieje.pl/aktualnosci/w-parku-jordana-w-krakowie-stanie-szesc-kolejnych-pomnikow>
- Wincenty Witos – 100-lecie zorganizowanego ruchu ludowego*, <https://nbp.pl/banknoty-i-monet/monety-okolicznosciowe/katalog/>
- Wincenty Witos uhonorowany na specjalnej kartce pocztowej*, <https://media.poczta-polska.pl/pr/827274/wincenty-witos-uhonorowany-na-specjalnej-kartce-pocztowej>
- Wincenty Witos. Filmografia*, <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?osoba=11117597>
- Witos stanął na skwerze w Piotrkowie*, <https://epiotrkow.pl/news/Witos-stanal-na-skwerze-w-Piotrkowie,23556>
- Wizyta premiera II RP w Radzyminie 1920 r.*, <https://www.forum.tradytor.pl/viewtopic.php?t=4024>
- Wolna Encyklopedia Wikipedia*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Strona_g%C5%82%C3%B3wna
- Wspominając Witosa*, <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=424937>
- Wykaz nazw ulic*, <https://wykaz.rky.pl/szukaj.php?s=witosa&x=Szukaj>
- Zamach stanu*, <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=124008>
- Zamach stanu*, <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=12939>
- Zbiory*, <https://mhprl.pl/zbiory/>